

JEZIČNA POLEMIKA STJEPANA BABIĆA U FRONTU 1971.

Nataša Bašić

Nacionalizme rađaju povlastice ili zatori.

Uvod

 iroj je javnosti nepoznata polemika što ju je u Frontu 1971. vodio hrvatski jezikoslovac i dugogodišnji urednik Jezika Stjepan Babić, koji je preminuo u kolovozu 2021. Prigoda je da se o obljetnici profesorove smrti skrene pozornost na pitanja pokrenuta u polemici te na strukovne argumente i polemičarske crte akademika Stjepana Babića, hrabroga i postojanoga čuvara hrvatske jezične samobitnosti.¹

U tjednom vojnom glasilu Frontu objavljen je u deset nastavaka 1970. jezični serijal urednika Save Stajčića² s povijesnim pregledom hrvatsko-srpskih pokušaja stvaranja zajedničkoga jezika u 19. i prvoj polovici 20. st.,

„u kojima je iznesena golema današnja i historijska argumentacija (...) da se taj – jedan – književni jezik ne razdvaja, već da se slobodnim ukrštanjem i prožimanjem, a ne polarizacijom varijanata, razvija i obogaćuje, odabirući ono što je bolje, što mu više odgovara.“ (Stajčić, 1970.: 50.: 17.)

Autor je serijala neposredno potaknut sve većim hrvatskim jezičnim i jezikoslovnim osamostaljivanjem, koje se, unatoč općejugoslavenskoj političkoj osudi Deklaracije, piše Stajčić, u hrvatskom strukovnom krugu provodi u tišini na njezinim zasadama. Poimence proziva profesore Ljudevita Jonkea i Stjepana Babića kao sutvorce takve jezične politike. Obojica su u više članaka u Jeziku, te u Kritici, komentirala problematične, proturječne i u praksi neostvarive zaključke Novosadskoga dogovora te poslije na njima izrađen pravopis i rječnik.

Babić se 1971. odazvao Stajčićevoj prozivci i u kratkoj polemici stao u obranu hrvatske jezične samobitnosti, temeljeći je na višestoljetnom autohtonom razvitku hrvatskoga jezika kao najvišega izraza hrvatske duhovnosti i kulture, koji je demokratizacijom političkoga života u Jugoslaviji dobio mogućnost za novi razvojni zamah.

Serijal je usmjeren k uvođenju institucionalnoga državnoga političkoga tijela koje bi, isključivši znanstveni jezikoslovni pristup, vodilo jedinstvenu jezičnu politiku u duhu Novosadskoga dogovora, a prema predloženom modelu Mitra Pešikana

„mešanjem i ukrštanjem... uzimanjem iz sva četiri ‘džaka’: hrvatskoga, srpskoga, bosanskoga i crnogorskoga.“ (Stajčić, 1970.: 50.: 18.)

¹ S jednom manje poznatom polemikom Stjepana Babića, Dalibora Brozovića i Ivana Slamniga hrvatsku je javnost uspjelo upoznao Gligorić (2021.).

² Front, Beograd, 1970., br.41. – 50; 1971. br. 2, 7.

Politički konstrukt hrvatske i srpske jezične povijesti

Namjesto zbiljske povijesti hrvatsko-srpskih jezičnih dodira u 19. i 20. stoljeću, Stajčić nudi unitaristički konstrukt s plošnom slikom triju pokušaja – Bečkoga dogovora 1850., Skerlićeve jezične ankete 1914. i Novosadskoga dogovora 1954. – ne ulazeći u meritum: zašto ni jedan od triju pokušaja jezičnoga sjedinjenja nije uspio. Piše upravo suprotno, kao da su svi ti dogovori provedeni i da se opslužuju na cijelom štokavskom području osim u Hrvatskoj. Pri tom urednički propušta objaviti tekst Bečkoga dogovora i pridruženih mu Pravila za južno narječje da čitatelj može steći uvid kako je prvotno bilo zamišljeno jezično jedinstvo i zašto nikad u Srbiji nije provedeno, a prešućuje da među potpisnicima Bečkoga dogovora nema prvaka Hrvatskoga narodnoga preporoda Ljudevita Gaja, kojega je kao vizionara južnoslavenskoga zajedništva prethodno bio stavio uz bok Karadžiću. Ne navodi da je Skerlićeva trgovina „dati ćirilicu za ekavicu“ odbačena u samoj Srbiji, da su od ekavice odustali hrvatski književnici ubrzo nakon državnoga sjedinjenja suočivši se s okrutnošću i nasiljem karadževićevskoga režima. Ne spominje da su uz Novosadski dogovor vezane ograde dijela hrvatskih potpisnika (Josip Hamm, Stjepan Ivšić) te krivotvorenje 8. točke izvornoga teksta ispuštanjem riječi „samovoljno“ već prilikom njegove prve objave u beogradskom Našem jeziku. To je Ljudevit Jonke uočio i tražio da se ispravi (Bašić, 2008.: 227.; 2021.: 367.). O suvremenim prijepornim točkama jezičnoga sjedinjenja progovara u obrascima unitarnoga jugoslavenstva bez strukovnoga znanja i udubljanja.

Zbivanja i jezikoslovne dvojbe ne promatra u širem međudržavnom kontekstu, nego navodi da je jezično klupko „zamrsio mnogozaslužni Vuk Karadžić svojom tezom *Srbi svi i svuda*“, koju da je poslije ispravio, što nije točno. Naime, srpski su kulturni djelatnici srbovali i prije objave Vukova članka 1849., nikad nisu prihvatili ilirizam i južnoslavenstvo – kao ni Karadžić – on je samo jasnije izrekao njihova gledišta i to politički opasnom, a znanstveno neodrživom postavkom, o štokavštini kao isključivom „srpskom vlasništvu“. Nje se nikad nije odrekao, čak ju je pred smrt 1861. u polemici s Bogoslavom Šulekom i pojačao:

„Slobodno [se] može reći da Hrvata ne samo danas nema nigdje nikako, nego [...] ih nigda nije ni bilo kao naroda koji bi se razlikovao od Srba, već [...] se je jedna grana Srpskoga naroda nazvala Hrvatima, kao n. pr. danas što se zovu Crnogorci, Brđani, Hercegovci i t. d.“ (Karadžić, 1861.)

Navodeći Karadžićevo Pismo Platonu Atanackoviću, Stajčić prešućuje dio u kojem Karadžić piše da će doći vrijeme „kad će Srbi iz Srijema, iz Bačke i iz Srbije ići u Zagreb da uče srpski“ (Karadžić, 1894. – 1896., 3.: 160.), što znači da je preporuku dobro razumio i da mu se nije uklapala u konstrukt: Srbi su naime tek 1840-ih propisali srpski, dok je štokavština Hrvatima tada bila višestoljetni izgrađeni književni idiom, koji su za ilirizma, obogaćen kajkavskom i čakavskom sastavnicom, samo podignuli na razinu općehrvatskoga službenoga jezika. Stoga Stajčićevo proglašava-

vanje hrvatskoga čakavsko-kajkavsko-štokavskoga jezičnoga amalgama apsurdnom idejom suvremenih hrvatskih jezikoslovaca Babićeva naraštaja (Stajčić, 1970.: 49.: 19.) samo je znakom da on ni približno ne poznaje hrvatsku jezičnu povijest, jer ona na tom amalgamu počiva punih jedanaest stoljeća. A da ne poznaje ni staru ćirilicnu, dokazom je činjenica što je prvi novozavjetni prijevod Svetoga pisma tiskan ćirilicom 1563. u Tübingenu, i to, kako u knjizi piše, na hrvatskom jeziku, amalgamom istarske čakavštine i crkvenoslavenskoga jezika.

Tek stupanjem hrvatskih vukovaca na jezikoslovnu pozornicu na razmeđu 19. i 20. stoljeća počinje afirmacija Karadžićevih pogleda u Hrvatskoj, ali u sasvim iskrivljenu obliku. Obilježuje ju nijekanje hrvatske standardnojezične i pravopisne povijesti dogajevskoga i poslijegajevskoga razdoblja i obezvrjeđivanje umjetničkih dosega hrvatske književnosti te proglašavanje zastarjelim i neaktualnim njezina jezika i pravopisa kao izvora za gradnju standardnoga jezika i pravopisa. Sve je to bilo usuprot Karadžićevu stajalištu, koji ih je držao oglednima i nezaobilaznima i poučavao srpske pisce da se ugledaju na jezik Gundulićev, Relkovićev, Došenov, Kačićev i drugih hrvatskih književnika jer su

„starija djela braće naše zakona Rimskoga za naše današnje spisatelje veće skrovište i čistiji izvor od našijeh crkvenih knjiga.“ (Karadžić, 1894. – 1896.: 3.: 260.)

Diskvalifikacija hrvatske književne baštine vukovcima je bila nužna kako bi se mogli obaviti zahvati u jeziku i pravopisu u smjeru srpskoga, a ne hrvatskoga približavanja Karadžićevu (i Daničićevu) jezično-pravopisnomu modelu, jer se on hrvatskim jezikom već davno bio poslužio pišući Srpski rječnik 1818. i 1850. u opsegu koji je držao prihvatljivim za tadašnju srpsku publiku kojoj se obraćao. Budući da Srbi prije Karadžića nisu imali razvijenu književnost na štokavskom idiomu u opsegu i kontinuitetu od nekoliko stoljeća kao Hrvati, trebalo ju je oduzeti i Hrvatima da bi se moglo s Karadžićem tobože krenuti iz početka.

Nakon nijekanja hrvatske narodne i jezične samobitnosti, pa time i standardnojezične povijesti kao izraza hrvatske nacionalne kulture, Srbi su i Hrvati proglašeni jednim narodom, a njihovi jezici jednim jedinstvenim jezikom. Tako se sa žaljenjem pisalo o razvrgnutim udima istoga tijela (Jagić, 1864.: 332.), u pravopisnoj se raspru u pomoć prizivala genetika, apeliralo na zajedničku krv i kosti (Maretić, 1889.a: 236.), a svijest o pripadnosti istoj sociolingvističkoj i kulturnoj zajednici hrvatskoga Dubrovnika na jugu i banskoga Zagreba na sjeveru proglašavala se „kurtoasijom“ (Maretić, 1888.: 239.) samo da bi se umanjila i obezvrijedila, kad već toj istoj svijesti nije bila poznata sociolingvistička zajednica sa Srbima.

Prema Stajčiću, sve su zlo u jezična pitanja unijeli „deklaraši“, kako naziva ugledne hrvatske intelektualce i jezikoslovce, tvorce i potpisnike Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskoga književnog jezika, napose svojim zahtjevom da u Ustav treba unijeti formulaciju o jednakosti i ravnopravnosti „četiriju književnih jezika: slovenskoga, hrvatskoga, srpskoga i makedonskoga“, a preskače ključnu povijesnu

činjenicu da se Deklaracijom traži samo ono što je već bilo zajamčeno i provedano odlukom Avnoja iz 1944., pa onda potajno izbrisano i zaboravljeno.

Ponovna aktualizacija Novosadskoga dogovora i pravopisa

Stajčić rješenje složenih jezičnih prilika u SFRJ vidi u Novosadskom dogovoru, koji da je stvorio

„takvu normu u kojoj svi narodi srpskohrvatskog, odnosno hrvatskosrpskog jezika imaju najširu slobodu stvaranja i upotrebe svoga jezika.“ (Stajčić, 1970.: 50.: 17.)

To je gledište razumljivo samo ako se Dogovoru i Pravopisu pristupi iz jugounitarnističkoga političkoga kuta, a taj pak nema veze s uređenjem jezičnih odnosa u modernim višenacionalnim demokracijama, pa ni u međuratnom stajalištu KPJ o nacionalnom i jezičnom pitanju, često navođenom u polemikama 1970-ih. Prema Kardelju, nasilno oblikovanje i spajanje nacija povećava otpor nacije i jača separatističke i nacionalističke sastavnice, a put do stvaranja kulturne zajednice naroda ne izgrađuje se umjetnim slabljenjem individualnosti pojedinih nacija ili čak nasilnim spajanjem, kako su ga zamišljali mnogi iz tzv. integralno-jugoslavenskoga tabora, nego, naprotiv, jačanjem individualnosti svake pojedine nacije i njezine kulture, koja je nezamjenjiv izvor općeljudske kulture (Babić, 1967.: 4.). Babić piše da novosadski zaključci

„nisu nastali kao prirodan izraz jedinstvenog nastojanja dviju strana niti su bili odraz stvarnih jezičnih prilika, nego su odraz određenih htijenja jedne strane i prilika vremena u kojem su nastali.“ (1967.: 3.)

Već je prva točka zaključaka o jedinstvenom književnom jeziku Srba i Hrvata u raskoraku sa zbiljom, a u osnovi joj je

„htijenje da se razlike zaniječū, uklone postojeće, spriječe nove i tako stvori potpuno jedinstven jezik.“ (Babić, 1967.: 6.)

Jonkeova izjava „spasili smo ijekavicu“ po povratku iz Novoga Sada (Babić, 1968.: 145.) govori o pritiscima i ozračju u kojem se radilo.

Pravopis je izrađen na načelima koja su nizom dvostrukosti (pa i trostrukosti, npr. u predmetcima *protiv-*, *protivu-*, *protu-*: *protivtužba*, *protivutužba*, *protutužba*) istodobno potvrđivale razlike i otvarale prostor velikosrpskomu nacionalizmu da širi srpske jezično-pravopisne odlike na prostor drugih republika te unosi nered u već uređene jezične sustave i nesigurnost u govor autohtonoga stanovništva:

„Nekima je pravo svetogrđe kad se spomenu dvije norme, ali ne kazuju kako dvije varijante mogu funkcionirati s jednom normom, kako se za više naroda s razlikama u jezičnim navikama može donijeti jedna norma bez nasilja za njihove opravdane govorne navike.“ (Babić, 1967.: 3.)

Dvostrukostima su obilježene sve jezične razine, a osobito se uočavaju u fonološkim prilagodbama inojezičnica i morfološkim razlikama pri tvorbi tuđica. U ovoj će se prigodi navesti tek nekoliko oglednih.

Narušeni su i sintaktički sustavi uvođenjem dvostrukosti u pisanju futura *bit ću* i *biću*, *plest ću* i *plešću*, a pisanje razinski izjednačenih alternantnih zamjeničnih oblika *tko* i *ko* te *šta* i *što* u sraslicama i svezama s rječcama *ma*, *gdje*, *god* otežava i neskladnost između Pravila i Rječnika: u Pravilima je *kojetko* i *kojeko*, *gdjetko* i *gdjeko*, *ma tko* i *ma ko*, ali samo *gdješta*, *ma šta*, *šta bilo*, *bilo šta*, dok je u Rječniku i *gdješto*, *ma što*, *što bilo*, *bilo što*.

Alternantnomu nastavačkomu *-l*, koje je u hrvatskom jeziku povezivalo sva tri narječja i učvrstilo se u standardnom idiomu, suprotstavljeno je u dvostrukostima novoštokavsko *-o*: *bijel/bio*, *čil/čio*, *doll/do*, *obal/obao*, *odozdol(a)/odozdo*, *prijestol/prijesto*, *razdjel/razdio*, *sol/so*, *sokol/soko*, *stol/sto*, *stolčić/stočić*, *topal/topao*, *vol/v*. U pridjevnom paru *donji* i *dolnji* normiran je samo *donji*, iako je *dolnji* vrlo živ oblik u hrvatskih štokavaca i kajkavaca te sačuvan u mjesnim likovima hrvatskih naselja, a ima ga i Boranić u banovinskom pravopisu iz 1941.

Siromašenje morfološkoga sustava ujednakama i dvostrukostima dobro se vidi u raspodjeli imeničnih infiksa i sufiksa *ero/oro*, iako u hrvatskom pretežu oblici sa *e*: *četvero/četvoro*, *petero/petoro*, *šestero/šestoro*. U imenicama *čtvorica*, *petorica*, *šestorica* normirani su samo oblici sa sufiksom *-orica*, iako su u hrvatskim govorima živi oblici s *-erica*: *četverica*, *peterica*, *šestorica*. Sufiksi *-ero* i *-erica* u hrvatskom znače živo, pa je zgrada *četrikatnica* i *sedmokatnica* (u Rječniku *četverokatnica*, *sedmerokatnica*), pri čem su pravopisci trebali iskoristiti Babićevo pravilo o sustavnosti i razlikovnosti dobro standardiziranoga književnoga jezika.

Položaj fonema *h* u standardnom sustavu hrvatskoga i srpskoga znatno se razlikuje, što potvrđuje i alternanta *h/v*: *buha/buva*, *duhač/duvač*, *duhan/duvan*, *đinđuha/đinđuva*, *gluh/gluv*, *muha/muva*, *kuhalo/kuvalo*, *kuhar/kuvar*, *kuhati/kuvati*, *pastuh/pastuv*, *protuha/protuva*, *suh/suv*, *uho/uvo*. Alternanta *ø/h* nije iskazana jer oblici *hametice*, *hametom*, *hat*, *hrđa*, *hrvati se*, *hrzati* nisu u pravopisu dobili normativni položaj.

S istorazinskim dvostrukostima bio je napisan i Rječnik hrvatskosrpskoga književnog jezika/Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika dviju matica, koji su hrvatska javnost i istaknuti hrvatski jezikoslovci (među njima Stjepan Babić, Dalibor Brozović, Ljudevit Jonke, Radoslav Katičić, Bratoljub Klaić, Tomislav Ladan) listom sasjekli, jer se u njem nije razabirala višestoljetna duhovna i kulturna slika hrvatskoga naroda, jer je zaobišao najveći dio jezičnoga blaga ukupne stare i starije književnosti štokavskoga narječja, a zaobilazio je i suvremeno leksičko blago, kršio ustavne odredbe o jeziku te nametao ono što se ne bi smjelo nametati ni jednoj zainteresiranoj strani, bivajući po svojoj temeljnoj koncepciji duhovno čedo etatizma

i centralizma.³ Književniku Vladi Gotovcu taj je rječnik simbol konačnoga sloma hrvatske filologije nakon stogodišnjega glavinjanja:

„Propadanje naše filologije dobilo je napokon svoj skandalozni kraj u »Rječniku hrvatskosrpskog književnog jezika«... Naš jezik je pretvoren u ludnicu! Golemu ludnicu dubleta, sinonima, raspadnutih riječi koje su izgubile svoje porijeklo i svoje izvorno značenje: šizofreni, sifilitični jezik, sišavši s uma, banči nad svojim grobom. Jedan primitivni, provincijski filološki Caligula dekapitira jezik svog naroda!“ (Gotovac, 1969.: 72.)

Ipak s Pravopisom iz 1960. nisu bili zadovoljni u Srbiji, iz koje se njime pokušavalo najviše obvezivati druge republike. Već 1967. tiskan je Informator o savremenom književnom jeziku džepnoga formata (370 str.) Mitra Pešikana i Asima Pece (uz suradnju Milice Babić, Irene Grickat i Berislava Nikolića) s odstupanjima od načela Novosadskoga dogovora i od pojedinačnih pravopisnih pravila. Autori se glavninom drže Matičina Pravopisa, a odstupanja su im dvojaka: načelno gomilanje istoznačnica kako bi se, po njihovim riječima, pridonijelo suzbijanju isključivosti i olakog osuđivanja i odbacivanja oblika koji ne odgovaraju nečijemu jezičnomu osjećaju i navikama, a pojedinačna su odstupanja obrazložili normalnom revizijom goleme rječničke građe i traženjem rješenja koja će ukloniti nedoumice koje u porabnika stvaraju nedorečena ili nedovoljno precizirana pravila. Jedno je od takvih da se točka iza rednoga broja napisanoga arapskim ili rimskim znamenkama ne piše kad za njom slijedi neki drugi pravopisni znak. Uočuju da su se uz dio službeno propisanih pravopisnih oblika ustalili u porabnoj normi i drugi oblici, poput spojničkoga *e* u složenicama *dušebrižnik*, *dušegubac*, *dušegubka*; *srednjev(j)ekovni* pa ih propisuju. Taj je oblik i u naslovu Stajčićeva članka u Frontu usuprot propisanom spojničkom *o* u novosadskom Pravopisu, koji Stajčić drži uzornim.⁴

Stajčić govori o razumijevanju, snošljivosti, ulaganju napora da se konačno postigne dogovor o zajedničkom jeziku u kojem su razlike „tako reći neznatne“, a ono što je dotad držano školskim primjerom snošljivosti – poštivanje jezika sredine u koju dolazi osoba koja će obavljati javnu službu – smatra prisilom. Protivno Ustavu, traži širenje srpskoga jezika u javnoj porabi i u područjima gdje nije autohton, pa mu je ključno pitanje:

„Da li ljudi koji se služe tzv. istočnom varijantom mogu nesmetano upotrebljavati karakteristične polarizovane reči (*utisak* – za *dojam*, *pozorište* – za *kazalište*, *predstava* – za *predodžba*, *mobilisati* – za *mobilizirati*, *voz* – za *vlak*) i onda kad se nađu na području gde su običniji izrazi zapadne varijante.“ (Stajčić, 1970.: 48.: 19.)

³ Rasprave su objavljene u posebnim izdanjima časopisa Kritika: Hrvatski književni jezik i pitanje varijanata, sv. 1., 1969.; Dalibor Brozović, Rječnik jezika ili jezik Rječnika: varijacije na temu varijanata, sv. 2., 1969.

⁴ Ta, kao i ostale pojedinosti iz objavljenih tekstova, impliciraju da je Mitar Pešikan suautorom, ako ne i autorom, serijala.

Serijal se završava navodima iz knjige Mitra Pešikana Naš književni jezik na sto godina poslije Vuka (1970.), u kojoj se republičke norme drže kršenjem ustavnih načela i građanskih prava, a lektori proglašavaju skučenjacima i nezalicama

„opterećenima različitim predrasudama, zastranjenjima, zabludama, nelingvističkim merilima i težnjama, svojevrsnim konzervatorima, liferantima terminoloških kovanica“ (Stajčić, 1970.: 50.: 17).

Stajčić jezikoslovcima raskolnicima i svima njima sličnima predviđa skončanje kakvo zaslužuju narodni „izdajnici i kvislinzi“. Ta zastrašujuća rečenica, kojom se pred očima jezikoslovaca koji su skrenuli sa zacrtanoga unitarističkoga puta riše strjeljački vod, najzornija je slika jugoslavenskoga komunističkoga režima čiju su opstojnost čuvali Front i JNA.

Odgovor Stjepana Babića

Stoga je odziv prozvanoga zagrebačkoga jezikoslovca Stjepana Babića u Frontu 1971. zaista bio hrabar čin. On je još ranih 1960-ih u članku Uklanjanje hrvatsko-srpskih jezičnih razlika pokazao kako je stvaranje umjetnoga jedinstvenoga srpskohrvatskoga/hrvatskosrpskoga jezika na leksičkoj razini jezikoslovno nenaravno i nemoguće jer bi se primjenom bilo kojega od njegovih devet ujednačiteljskih pravila selidbe riječi iz jednoga u drugi sustav, počeo urušavati i kroatizirati sustav srpskoga jezika, pa su o tom prijedlogu srpski jezikoslovci mudro šutjeli (Brozović, 1996. – 1997.).

Babićeva pravila otkrivaju da je on već u to doba imao suveren strukturalistički uvid u tvorbeni sustav hrvatskoga jezika i njegov povijesni razvitak te odnos prema sustavu srpskoga i srodnih jezika, kojima su njihovi autohtoni povijesni putovi uvjetovali drukčiji položaj istovrsnih leksema u ukupnoj mreži značenja. Isticanje sustava od velike je važnosti jer se pod tim razumije da se ne može razmatrati pojedina riječ, nego cijela njezina porodica.

Parafrazirano ta Babićeva pravila glase:

1. Ako je jedna riječ štokavska, a druga neštokavska, prednost se daje štokavskoj.
2. Ako su obje štokavske, razmatraju se prema njihovu mjestu u sustavu i prednost daje onoj koja se slaže sa sustavom i prirodom književnog jezika.
3. Ako su u skladu sa sustavom samo glasovni kosturi obiju riječi, a značenja nisu, što je često kad je razlika u štokavskim riječima, tada treba značenja normirati u skladu sa sustavom.
4. Ako isti pojam označuju dvije imenice: glagolska i neglagolska, prednost će imati neglagolska.
5. Ako se obje slažu u svemu sa sustavom (što je vjerojatno rijetko, ali nije nemoguće), prepustit će ih se njihovoj sudbini. Bude li i ovdje s kojih razloga

potreban izbor, prednost će imati starija, ako su obje podjednako stare, prednost će imati ona s većom čestotom.

6. Ako se obje u nečem ne slažu sa sustavom, a ne može se stvoriti treća, pravilna, ostavit će se obje, ako su podjednako stare i ako su podjednako česte. Ako nisu, primijenit će se načelo druge rečenice prethodnoga pravila.
7. Ako su obje strane riječi, prednost će imati ona koja se lakše uklapa u štokavski sustav.
8. Ako se obje jednako uklapaju, prednost će imati svjetska riječ, ako su obje jednako svjetske ili ako nije ni jedna, prednost će se dati slavenskoj.
9. Duga upotreba ili proširenost upotrebe sama za sebe ne može biti dovoljan razlog. Primjerice, riječi *buter* (*putar*) i *stomak* dosta se dugo upotrebljavaju i dovoljno su proširene, ali ne mogu imati prednost pred *maslacem* i *želucem*.

Babić napominje da prije 1960. nitko nije upotrebljavao lik *tužilaštvo*, a ipak je samo ta riječ uzeta u Pravopis jer je izbor bio u skladu s načelima normiranja književnog jezika.

U odgovoru Stajčiću Babić je izravan i ne politizira, nego već u prvoj rečenici imenuje o kakvom je serijalu riječ: naziva ga labuđim pjevom integralnoga jugoslavenstva, sadržajno izvan vremena i prostora. Posluživši se navodom srpskoga političara Marka Nikezića, Stajčićevoj skerličevštini suprotstavlja modernu afirmaciju svakoga od jugoslavenskih naroda i svake uže zajednice „koja na etničkoj, kulturnoj i povijesnoj osnovi posjeduje identitet“, a hrvatski, piše Babić, seže još od Bašćanske ploče iz 11. st. i Marka Marulića i njegova libra „u verzih harvacki“ složena te neprekinuto traje do danas. Hrvati „imaju pravo na svoj, hrvatski izraz i dužnost da se bore za njegovu ravnopravnost na svim područjima društvenog života“ (Babić, 1971.).

Poratno je razdoblje obilježilo iskrivljivanje mnogih pojavnosti iz prošlosti i suvremenosti, podsjeća Babić, pa je iskrivljivana i jezična politika, koju danas treba gledati drugim očima:

„Umorismo se mi Hrvati dokazujući ono što se Slovencima i Makedoncima samo od sebe priznaje. Zato je nesuvremeno, najblaže rečeno, da pripadnici drugih naroda uče Hrvate što je za njih korisno i pametno. Jer Hrvati su zreo i suveren narod i znaju što im je korisno, a što nije, i bez samozvanih tutora. (...) A onaj tko i dalje brani unitaristička rješenja očito za to ima razloga, recimo u prednosti koju je njima stekao.“ (Babić, 1971.)

U okvirima unitarnoga jugoslavenstva hrvatski su jezikoslovci različitim manevrima oslobađali hrvatskomu jeziku prostor za preživljavanje i razvoj. Jezična se politika vodila s osloncem na samozatajne pojedince u republičkim strukturama i medijima, pa je tako napisana i objavljena i Deklaracija, uz čiji nastanak Babić vezuje Bakarićevo ime (Babić, 2009.). Glavni urednik Telegrama u kojem je tiskana, Mirko Bošnjak, navodi da je uz Jonkeovu zamolbu sve napravljeno u najvećoj tajnosti dok tekst nije

odnijet na potpisivanje ustanovama. Tad se za nj pročulo, uzbudili su se unitarni duhovi, sazvana je izvanredna sjednica CK SKH na kojoj je donesen zaključak da se ne smije objaviti (s jedinim suzdržanim glasom Mike Tripala), ali Bošnjak nije poslušao, ispunivši obećanje koje je dao svomu profesoru Jonkeu (Bošnjak, 2019.).

Iako je različito interpretirana, danas se s povijesnim odmakom može reći da je bila prijelomnica koja je utjecala na korjenit zaokret u ustavnom reguliranju jugoslavenske višejezične problematike, koja je sa savezne razine spuštena na nacionalne republičke ustave. Time je omogućeno svim republikama, a ne samo Hrvatskoj, da svoje jezične norme usklade s porabnim normama vlastitih sredina bez upletanja drugih i bez političkih nadnacionalnih projekcija. O hrvatskom se jeziku napokon moglo pisati i govoriti slobodno, hrvatski su ga jezikoslovci mogli proučavati i opisivati bez osvrtnja na srodne susjedne jezike te u hrvatski ustav unijeti naziv *hrvatski književni jezik*.

U odgovoru Stajčiću, Babić se poziva na avnojske odluke navedene i u Deklaraciji, a njima se poslužio i u odgovoru Pavlu Iviću (Babić, 1968.), koji se žestoko borio protiv nominalnoga osamostaljenja hrvatskoga jezika, iako nije mogao zanijekati opstojnost hrvatske i srpske varijante. U kriznim trenucima hrvatskoga jezikoslovlja avnojske su odluke bile najsnažniji argument protiv jugoslavenske i velikosrpske jezične politike, koja je u proboju u izvanrepubličke granice na svoj štit visoko podizale parole s imenom druga Tita, narodnooslobodilačke borbe, revolucionarnih tekovina te bratstva i jedinstva jugoslavenskih naroda i narodnosti.

Stoga je Stajčićeva rečenica s nepotpunim navodom kako su napori da se jezično klupko odmota „krunisani potpunim uspehom tek u narodnooslobodilačkoj borbi“, kad je „zajedničkom i ravnopravnom borbom svih naših naroda izvojevano i ostvareno i njihovo pravo na jezik“ (Stajčić, 1970.: 50.: 9.: 18.), dovođenje u bludnju Frontova čitateljstva, kojemu se sugerira da je deklaracijsko traženje prava na hrvatski jezik nešto novo, protuustavno i proturevolucionarno, a ne nešto što je izrijekom navedeno u avnojskoj odluci. Pri tom se Stajčić obilno oslanja na Bakarićevu osudu Deklaracije u Telegramu 7. travnja 1967. (prvotno objavljeno u Vjesniku 31. ožujka) i razgovor na televiziji 19. lipnja 1970., a zaobilazi njegovu ključnu misao.

Osuđujući Deklaraciju zbog „instituiranja državnoga jezika“ i navodnoga nerazumijevanja postojeće ustavne formulacije o srpskohrvatskom, odnosno hrvatskosrpskom, slovenskom i makedonskom jeziku, Bakarić istodobno u saborskoj raspravi uz hrvatskosrpsko ime uvodi i deklaracijski pojam hrvatskoga književnoga jezika, odškrinuvši mu vrata službene promjene navodom kako se raspravljalo da se u jugoslavensku ustavnu nomenklaturu uvedu nazivi hrvatski književni jezik i srpski književni jezik, što se u hrvatskom slučaju, zaista i dogodilo, najprije u ustavnim amandmanima, a zatim i u Ustavu iz 1974. Bakarić kaže:

„U diskusijama je bilo postavljeno kako formulirati tu ideju. Da li da postavimo na srpskom književnom jeziku, hrvatskom književnom jeziku, makedonskom i slovenskom

(...) Taj tekst na hrvatskom književnom jeziku obavezan je i u Srbiji, i u Makedoniji, i u Bosni i Hercegovini, prema tome ne stvara nikakve probleme za miješana područja kakvim se jezikom tamo netko mora služiti, nego mu ostavlja punu slobodu da se služi jezikom kojim hoće. To, naravno, ostavlja potpunu slobodu da se formiraju i književni jezici i da se ti književni jezici slobodno razvijaju, a da se federacija u to nema nikakva prava miješati, osim da osigurava slobodu upotrebe i razvoja tih jezika.“ (Bakarić, 1967.)

U razgovoru na televiziji 19. lipnja 1970., koji navodi Stajčić prema Borbi od 20. VI. 1970., svoja je gledišta o Novosadskom dogovoru u kontekstu povijesnoga razvitka ustavnoga nazivlja precizirao (isticanja N. B.):

„Mi smo zastupali mišljenje da je to jedan jezik, što je bilo naučno potpuno tačno, i da ne bi imalo nikakvog smisla tvrditi nešto drugo, jer je to jedan leksik, jedna gramatika i jedan, manje-više način izražavanja. *S druge je strane trebalo svakom narodu dati punu slobodu da razvija svoj jezik onako kako on misli. I za nas bi bilo tada politički pravilnije da smo čak tada rekli da su to dva jezika nego da smo pridonijeli jednom nasilnom unificiranju.* U ovu teoriju, razumije se, u Ustavu nismo ulazili nego smo zapisali: srpski, hrvatski. Jer time nismo ulazili u pitanje : kakav je jezik? Ali smo sasvim jasno kazali: svaki narod ima pravo da svoj jezik zove kako hoće i da oni budu ravnopravni, da ga može da razvija onako kako sam hoće.“

Stajčiću je zabrinjavajuće što hrvatski jezikoslovci žele *kabinetski* zaustaviti prirodni razvitak jezika, koji se zahvaljujući utjecaju masovnih i jakih sredstava komuniciranja ubrzano mijenja, riječi sele iz jedne sredine u drugu, jedne se udomaćuju, druge iščezavaju (Stajčić, 1970.: 10.: 17.). Nije mu zabrinjavajuće što republike nisu imale svoje novinske agencije, svoje središnje televizijske i radijske dnevnikove koji su mogli emitirati na cijelom području SFRJ i tako širiti svoj leksik, svoju frazeologiju obogaćujući zajednički jezik, nego je to uvijek i redovito bilo jednosmjerno „obogaćivanje“, iz Beograda prema ostalima. Navodi tvrdnju profesora Babića (1968.: 136.) da beogradski lingvist Pavle Ivić

„ne priznaje dvije norme, a to znači da hrvatskim lingvistima poriče pravo da za svoj narod slobodno normiraju književni jezik bez uplitanja srpskih lingvista.“

Upletanje Stajčiću nije prihvatljivo, ali se pita tko će normirati jezik Srba u Hrvatskoj, Hrvata u Srbiji, Srba i Hrvata u BiH? Prema njemu, takvim se postupanjem

„olako prelazi preko političkih posledica koje bi mogle nastati razdvajanjem živog i osetljivog jezičkog tkiva u mešovitoj našoj nacionalnoj zajednici.“ (Stajčić, 1970.: 10.: 17.)

Pitanjem koje postavlja, Stajčić zapravo poriče strukovno znanje i političku zrelost Srbima u Hrvatskoj, Hrvatima u Srbiji, Srbima i Hrvatima u BiH te bi im postavio skrbnika koji bi odlučivao namjesto njih. Svi spomenuti narodi, odnosno njihovi predstavnici u političkim tijelima, najbolje sami znaju što jezično žele i što im treba, pa svoje želje i potrebe suvereno ostvaruju u zakonskim okvirima sredine u kojoj žive.

Osvrćući se na svoj rad, Babić kaže da nije revolucionarno evoluirao – kako to podrugljivo insinuira Stajčić zbog spomenutoga članka o uklanjanju razlika – koji ovaj očigledno nije razumio – ali da su evoluirali hrvatski jezikoslovci i

„poučeni dosadašnjim iskustvom... shvatili jednom zauvijek da zajedničko normiranje znači umjetno stvaranje jednoga jezika, da to znači štetni unitarizam“ (Babić, 1971.a: 17).

Babić je u polemici otvorio i osjetljivo pitanje jezika u JNA navodom iz članka slovenskoga general-potpukovnika Jake Avšiča iz 4. broja Sodobnosti (1970.),⁵ koji je zastupao mišljenje da je jezik jedan od ključnih nositelja suverenosti u višenacionalnim državama. U njem se Avšič zauzima da se i u vojsci na svim razinama poštuje jezična ravnopravnost pripadnika jugoslavenskih naroda i narodnosti, koja je jedan od najčvršćih jamaca jedinstvena, skladna i dostojanstvena života. Tražio je uvođenje slovenskoga jezika u vojne postrojbe kao zapovjednoga i obučnoga jezika te služenje vojnoga roka u matičnim republikama ročnika. Babić posebno izdvaja ovu Avšičevu misao: ako je jezik kojeg naroda zapostavljen na bilo kojem području njegova društvenoga života, i sam je narod zapostavljen.

Babić je prigovorio Frontovoj jezičnoj politici zbog davanja prednosti srpskohrvatskomu, što se vidi i u naslovu lista, jer je hrvatski *fronta*, poučava Stajčića. Uputio je uredništvo da se jezično ugleda na višejezični Službeni list SFRJ te zaključio da se ravnopravnost ne postiže tek pokojim člančićem na hrvatskom jeziku u Frontu, ciljajući na cijelo izdanje na hrvatskom jeziku, kao što su imali Slovenci na slovenskom, Makedonci na makedonskom. Zajedničku normu drži načelno štetnom za sam književni jezik i njegovu kulturu, a i za dobre odnose među jugoslavenskim narodima.

Jugoslavenski vojni vrh nije bio sklon mijenjanju članka 42. tadašnjega Ustava SFRJ o srpskohrvatskom jeziku (štokavština ekavskoga izgovora) kao službenom jeziku u JNA,⁶ pa je s promjenama odugovlačio, angažirajući povremene istupe visokih časnika ili civila zaposlenih u vojnim institucijama koji su podupirali postojeće stanje. Pogodovanjem većinskomu narodu, čiji su pripadnici u časničkoj strukturi JNA brojčano znatno nadmašivali pripadnike drugih naroda u odnosu na udio svakoga pojedinoga u ukupnom stanovništvu, čuvao je zapravo vlastiti interes ne kršeći pri tom ustav, jer je vojska „imala moć da ga oblikuje po svojoj želji“ (Janša, 1986.: 69).

Za jugoslavensku vojnojezičnu povijest zanimljiv je završni dio Stajčićeva odgovora Babiću, u kojem se najavljuju jezične izmjene u JNA, jer je, što navodi i Bakarić (prema Stajčić, 1970.: 9.: 18.), bilo zahtjeva da i u Ustav bude uneseno da

⁵ Avšičev je članak preveden i objavljen u zagrebačkom časopisu *Encyclopaedia moderna*.

⁶ „Ravnopravni su jezici naroda Jugoslavije i njihova pisma. Pripadnici naroda Jugoslavije imaju, u skladu s republičkim zakonom, na teritoriju druge republike pravo na nastavu na svome materinjem jeziku. Izuzetno u Jugoslavenskoj narodnoj armiji i komandovanje, vojna obuka i administracija vrše se na srpskohrvatskom jeziku.“

je zapovijedanje u JNA na srpskom jeziku. To se opravdavalo tehničkim razlozima jer da je riječ o maloj vojsci, a inače da je u svim vojskama u svijetu u uporabi samo jedan jezik. Bakarić dvoji je li to zaista tako i podsjeća da je još Lenjin tražio da se u Crvenu armiju uvede ukrajinski jezik u postrojbe u kojima su bili ukrajinski vojnici, a Avšič podsjeća kako višejezičnost u švicarskoj i belgijskoj vojsci nimalo ne šteti njezinoj operabilnosti.

Stajčićeve su prijetnje i oslonac na prijepornu Pešikanovu knjigu već 1970-ih upozoravale da vojska, s pretežnim srpskim časničkim kadrom, gubi jugoslavensko obilježje i budno prati što se zbiva u jezikoslovlju te da na samosvojnu republičku jezičnu identifikaciju narodâ povezanih štokavštinom gleda kao na izravnu opasnost ugroze vlastitoga položaja, čije je pravo lice skrivala frazom „bratstva i jedinstva“ i krinkom jugoslavenskoga državnoga jedinstva.

Nakon puča u Karađorđevu u prosincu 1971. i sloma Hrvatskoga proljeća pokazalo se njezino pravo lice pa se na udaru našao i za tisak pripremljeni Hrvatski pravopis, kojemu je suautorom bio Stjepan Babić. O njegovoj sudbini i odgodi izdavanja odobrenja za uporabu u školama Babić je ostavio svjedočenje koje otkriva onodobnu spregu hrvatskoga partijskoga vrha i vojnih struktura, koje su dugoročno presudile Hrvatskomu pravopisu i Hrvatskomu proljeću:

„Ante Marin (direktor Školske knjige; nap. N. B.) htio je početkom prosinca izdati pravopis i bez odobrenja, ali više nije bilo vremena ni za to. Počeli su napadi i na njega i na Školsku knjigu i sve je propalo. Jedan od najžešćih napadača bio je upravo Joža Vrhovec. Hrvatski je pravopis nazvao smećem. Bio je tako žestok jer se htio iskupiti za grijeh što je prije šest mjeseci dopustio njegovu izradu.

Pravopis je bio tiskan u pedesetak tisuća primjeraka i u arcima čekao odobrenje, a jedan primjerak od osam stotina uvezanih, bez predgovora i uvoda, Zlatko Markus odnio je u London Jakši Kušanu, uredniku Nove Hrvatske. Saznali smo za to ubrzo iza toga, a Z. Markus time se nedavno i pohvalio iako nije imao čime jer je to očito učinio na inicijativu Stanka Pekeča, kapetana KOS-a.

Jakša je Kušan Hrvatski pravopis oglašavao šest mjeseci i naša je ambasada mogla nešto učiniti da se ne tiska jer se po Bernskoj konvenciji u zemljama potpisnicama ništa nije smjelo tiskati bez autorskih dopuštenja, a Jugoslavija i Britanija bile su potpisnice, ali je ambasada šutjela da postigne jedan cilj, a taj je bio da za Hrvatski pravopis hrvatska vrata budu zatvorena jer je vladalo političko pravilo: što tiska ekstremna emigracija, ne može se tiskati u domovini, a Nova Hrvatska smatrana je ustanovom hrvatske ekstremne emigracije, kao uostalom i sve hrvatske ustanove u inozemstvu.“ (Babić, 2008.: 57.)

Ista je sudbina zadesila i sedmo izdanje Babićeve Hrvatske gramatike, za koju je Školska knjiga bila isposlovala dopuštenje, ali je ono čekalo na objavljivanje punih 19 godina jer je u Londonu Kušanova Nova Hrvatska pretisnula prethodno, u domovini rasprodano, šesto izdanje (Ham, 2022.: 330.).

JNA nije jezično ni ustrojbeno reformirana ni idućih dvaju desetljeća. Nakon Titove smrti ona je izrasla u instituciju koja je trošila golema proračunska sredstva bez državnoga nadzora, što je urodilo strahom u nesrpskih naroda da bi mogla skliznuti „militarističkim šinama“ i postati instrumentom najbrojnijega jugoslavenskoga naroda i zaštitnicom njegovih interesa (Janša, 1986.), što se i dogodilo raspadom Jugoslavije 1990-ih i agresijom Srbije i JNA na susjedne države koje su proglasile nezavisnost.

Zaključak

U vojnom je glasilu Frontu objavljen 1970. u deset nastavaka jezični serijal urednika Save Stajčića s povijesnim konstruktom hrvatsko-srpskih pokušaja stvaranja zajedničkoga jezika u 19. i prvoj polovici 20. st. Autorsko je polazište utemeljeno na pogrješnoj postavci da je riječ o jedinstvenom jeziku te ga stoga ne treba razdvajati polarizacijom republičkih varijanata. Serijal je neposredno potaknut uočenim sve većim hrvatskim jezičnim i jezikoslovnim osamostaljivanjem, koje se, drži njegov autor, provodi u hrvatskom strukovnom krugu u tišini i na zasadama Deklaracije, unatoč njezinoj općejugoslavenskoj političkoj osudi. Autor poimence proziva profesore Ljudevita Jonkea i Sjepana Babića kao sutvorce takve jezične politike. Serijal je koncepcijski usmjeren k uvođenju institucionalnoga državnoga političkoga tijela koje bi, isključivši znanstveni lingvistički pristup, vodilo jedinstvenu jezičnu politiku u duhu Novosadskoga dogovora.

Prozvani se profesor Babić odazvao i u kratkoj polemici stao u obranu hrvatske jezične samobitnosti, temeljeći polemiku na višestoljetnom autohtonom razvitku hrvatskoga jezika kao najvišega izraza hrvatske duhovnosti i kulture. U ozračju demokratizacije političkoga života u Jugoslaviji nakon četvrtoga brijunskoga plenuma 1966., koje je iznjedrilo i Deklaraciju, hrvatski su jezikoslovci dobili novi zamah nošeni strujanjima Hrvatskoga proljeća. Republički amandmani na ustav SFRJ afirmirali su nacionalne jezike i jezičnu politiku usmjerili sa savezne razine na republičke, pa hrvatsko nastojanje na pravopisnoj, rječničkoj i gramatičkoj samostalnosti nije bilo usamljeno.

Tako je i slovenski zahtjev za afirmacijom slovenskoga jezika u JNA imao uporište u proklamiranoj ustavnoj ravnopravnosti svih jezika naroda i narodnosti u SFRJ, a tvrdo je stajalište vojnoga vrha o očuvanju srpskohrvatskoga (srpskoga) držano pogodovanjem većinskomu narodu, čiji su pripadnici u časničkoj strukturi brojčano znatno nadmašivali pripadnike drugih naroda u odnosu na udio svakoga pojedinoga u ukupnom stanovništvu i čuvali stečene povlastice.

S osloncem na slovenski zahtjev, Babić je smjelo pokrenuo i pitanja uporabe hrvatskoga jezika u JNA.

Literatura

- Jaka Avšič, 1970., Nekoliko primjedaba mišljenjima o upotrebi jezika u JNA, Encyclopaedia moderna, god. 5., br. 12., str. 111. – 119.
- Stjepan Babić, 1963., Uklanjanje hrvatsko-srpskih jezičnih razlika, Jezik, god. 11., br. 3., str. 65. – 71.
- Stjepan Babić, 1967., Htijenja i ostvarenja Novosadskog dogovora, Jezik, god. 15., br. 1., str. 3. – 14.
- Stjepan Babić, 1968., Za ravnopravnost, ali čega?, Jezik, god. 16., br. 5., str. 134. – 147.
- Stjepan Babić, 1971., Polemika o jeziku i oko jezika, Dušebrižnički daltonizam, Front, god. 27., br. 2., str. 10.
- Stjepan Babić, 1971.a, Skerlićevsko rješenje neprihvatljivo, Front, god. 27., br. 7., str. 16. – 17.
- Stjepan Babić, 2008., Hrvatski pravopis – vrući kesten u ministarskim rukama, Jezik, god. 55., br. 2., str. 54. – 64.
- Stjepan Babić, 2009., Bakarić i hrvatski književni jezik, Jezik, god. 56., br. 3., str. 115. – 120.
- Vladimir Bakarić, 1967., Deklaracija podstaknuta neprijateljskim stavovima, Vjesnik, 31. III., str. 3.
- Nataša Bašić, 2008., Novosadski dogovor u kontekstu jugoslavenske jezične politike prve polovice XX. stoljeća, u: Babićev zbornik o 80. obljetnici života, str. 199. – 242., MH Ogranak Slavonski Brod, Slavonski Brod
- Nataša Bašić, 2021., Vukovci i hrvatski jezični standard, Hrvatski u srpskohrvatskom tijesku, Fakultet hrvatskih studija, Zagreb
- Mirko Bošnjak, 2019., Naredio sam tiskanje Deklaracije u Telegramu i pobjegao u Beograd da me ne pokušaju spriječiti, Večernji list, 3. ožujka 2019.
- Dalibor Brozović, 1996. – 1997., Uloga časopisa Jezik u hrvatskome jezikoslovlju, Jezik, god. 44., br. 2., str. 42. – 53.
- Vlado Gotovac, 1969., Autsajderski fragmenti, Svitak prvi, Kritika, god. 2., br. 4., str. 69. – 84.
- Igor Marko Gligorić, 2021., Polemika Ivana Slamniga, Stjepana Babića i Dalibora Brozovića (1954–1955), u Zborniku radova Hrvatski jezik 1950^{ih}, uredio Ivan Marković, FF, Zagreb, str. 157. – 169.
- Sanda Ham, 2022., Po jeziku Hrvati, ŠK, Zagreb
- Vatroslav Jagić, 1864., Iz prošlosti Hrvatskoga jezika, Književnik, god. 1., br. 3., str. 332. – 358 ; br. 4., str. 447. – 485.
- Janez Janša, 1986., Vprašanje slovenskega jezika v JLA, Problemi, Literatura, god. 24., br.1., str. 62. – 70.
- Ljudevit Jonke, 1964., Književni jezik u teoriji i praksi, ²1965., Znanje, Zagreb
- Vuk Stefanović Karadžić, 1861., Srbi i Hrvati, Vidov dan, god. 1., br. 31., Beograd
- Vuk Stefanović Karadžić, 1894. – 1896., Skupljeni gramatički i polemički spisi, 1. – 3., Štamparija Kraljevine Srbije, Beograd
- Marcel Kušar, 1884., Povijest razvitka našega jezika hrvackoga ili srpskoga od najdavnijih vremena do danas, Nakladom knjižare D. Pretnera, Dubrovnik
- Tomislav Maretić, 1888., I. Broz, Crtrice iz hrvatske književnosti, Rad JAZU, br. 89., str. 225. – 240.

- Tomislav Maretić, 1889., Fonetički ili etimologički?, Vienac, god. 21., br.14., str. 219. – 223.; br. 15., str. 236. – 239.
- Asim Peco, Mitar Pešikan, 1967., Informator o savremenom književnom jeziku sa rečnikom, Mlado pokolenje, Beograd
- Mitar Pešikan, 1970., Naš književni jezik na sto godina poslije Vuka, Društvo za srpskohrvatski jezik i književnost SR Srbije, Beograd
- Pravopis, 1960., Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika, Zagreb, MH
- Savo Stajčić, 1970., Razgovori o savremenom našem književnom jeziku, 1. – 10., Sto godina dogovaranja o jeziku. Front, god. 26., br. 41., str. 26. – 27.; 2. Razboritost i tolerancija, Šta su rekli učesnici ankete, br. 42., str. 10. – 11.; 3. Razlike iz prošlosti uklanjati postupno, Šta su rekli učesnici ankete, br. 43. [str. 20. – 21.]; 4. Jedan jezik a: riječi hrvatske – reči srpske, br. 44. [str. 18. – 19.]; 5. Sastanak u Novom Sadu, br. 45., str. 10. – 11.; 6. Dogovor (novosadski) kuću gradi, br. 46., str. 10. – 11.; 7. Pravopis i rečnik – dva velika zajednička domašaja, br. 47., str. 16. – 17.; 8. Promašeni rečnik ili promašene kritike, br. 48., str. 18. – 19.; 9. Lingvistika i politika, br. 49., str. 18. – 19.; 10. Prožimanje, uzajamnost, zajedništvo, br. 50., str. 16. – 17., Beograd
- Savo Stajčić, 1971., Daltonizam ili slepilo, Front, god. 27., br. 2., str. 10. – 11.
- Savo Stajčić, 1971.a, Ko će razmrsiti jezički čvor?, Front, god. 27., br. 7., str. 17. – 18.

Sažetak

Nataša Bašić, leksikografska savjetnica u miru,
Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“, Zagreb, natbasic303@gmail.com
UDK 81'27:811.163.42, pregledni rad
<https://doi.org/10.22210/jezik.2022.69.26>
primljen 3. listopada 2022., prihvaćen za tisak 15. studenoga

Stjepan Babić's Linguistic Polemic in the Magazine "Front" in 1971

In 1970, a language series by editor Sava Stajčić was published in ten sequels in the military magazine "Front" with a historical construct of Croatian-Serbian attempts to create a common language in the 19th and first half of the 20th centuries. The author of the series set out from the wrong assumption that Croatian and Serbian are in fact a unique language that therefore they should not be divided by the polarization of the republics' variants. The series was directly inspired by the observed growing Croatian language and linguistic independence, which was, according to Stajčić, carried out in silence in the Croatian professional circles, and which is based on the *Declaration on the Name and Status of the Croatian Literary Language*, in spite of its all-Yugoslav political condemnation. The author names professors Ljudevit Jonke and Sjepan Babić as co-creators of such a language policy. Conceptually, the series of texts was aimed at the introduction of an institutional state political body that would exclude the scientific linguistic approach, conduct a unique-language policy in the spirit of the Novi Sad Agreement. This language was to be based on the model proposed by Mitar Pešikan, who suggested that this common language should be created by "mixing and crossing, and by taking from all four 'sacks': Croatian, Serbian, Bosnian and Montenegrin."

Professor Babić responded and in a short polemic defended Croatian linguistic identity, basing it on centuries-old autochthonous development of the Croatian language as the highest expression of Croatian spirituality and culture. As the political life in Yugoslavia democratized after the fourth Brijuni Plenum in 1966, in which period the Declaration was also produced, Croatian linguists gained new momentum, carried by the currents of the Croatian Spring. The amendments proposed by the republics to the constitution of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia (SFRY) affirmed the national languages and directed the language policy from the federal level to the level of the republics, so that the Croatian efforts to gain orthographic, dictionary and grammatical independence were not the only ones.

Thus, the Slovenian demand for the affirmation of the Slovenian language in the Yugoslav People's Army (YPA) was based on the proclaimed constitutional equality of all the languages of the peoples and nationalities in the SFRY. At the same time, the rigid position of the military leadership insisting on the preservation of Serbo-Croatian (in fact, Serbian) was considered as favoring the majority nation, whose members in the officer structure were significantly more numerous than members of other nations and who protected their acquired privileges.

Based on the Slovenian request, Babić also boldly raised the issue of the use of the Croatian language in the YPA.

Key words: Stjepan Babić, Front (magazine), Croatian literary language, Croatian-Serbian language, Serbo-Croatian language, language system, orthographic norm, Novi Sad Agreement, Novi Sad orthography, Slovenian language, multilingualism, Yugoslav People's Army, Declaration on the Name and Status of the Croatian Literary Language

PITANJA I ODGOVORI

O POJEDINIM RAZLIKAMA U KATOLIČKIM I PRAVOSLAVNIM CRKVENIM NAZIVIMA

Čitateljica N. B. iz Splita postavila nam je pitanje o katoličkim i pravoslavnim crkvenim nazivima jer u hrvatskim rječnicima nije pronašla odgovore – naime, rječnici različito tumače značenja i odnose između crkvenih naziva.

Katkad u različitim javnim tekstovima i priručnicima neopravdano uspoređuju na istoj leksiko-semantičkoj razini niz katoličkih i pravoslavnih crkvenih naziva koji se međusobno ne podudaraju potpuno. Primjere, kao istovrijednice navode se sljedeći

crkveni hrvatski (katolički) i srpski (pravoslavni) nazivi: hrv. *klaustar*, *kloštar*, *konvent*, *samostan* – srp. *manastir*; hrv. *redovnik* – srp. *kaluđer*, *monah*; hrv. *križ* – srp. *krst*; hrv. *hostija* – srp. *profora*, *prosvira* i sl.

Riječ *krst* u hrvatskom jeziku može npr. značiti „krštenje“, a *križ* pravoslavci, barem povijesno, poimaju kao latinski, katolički *krst* (hrv. *križ*). Katolički *križ* i pravoslavni *krst* mogu se razlikovati oblikom – katolički je obično četverokraki, a pravoslavni *krst* može imati četiri, šest ili čak osam krakova. Katolici se *križaju* s ispruženih pet prstiju, s lijevoga ramena na desno, a pravoslavci se *krste* (hrv. *križaju se*) trima prstima (tako i grkokatolici) i s desna na lijevo. U Velikom